

Анімація Людмили Ткачикової: життя як казки і казки як життя

Анастасія Канівець

Людмила Ткачикова.

ині. Тому фінал є символічним, що підсумовує драму, таку знайому нашим співвітчизникам, хто виїхав за кордон.

– У фільмі немає війни як такої...

– Я хотіла, щоб глядачі побачили війну на буденному, рутинному рівні. І наш фільм якраз про цю буденність – про цю ненормальну реальність. Коли ти стоїш у підземному переході під час повітряної тривоги і поруч спілкуються жінки, й одна з них каже, що може не встигнути запекти качку на Різдво, тому що може не бути електрики, й вона качку заготувала вже зараз. Чи юнаки на своїй вечірці замість спілкування на молодіжні теми рахують загиблих ворогів. Показ війни як такої – з жертвами, руйнуваннями – може викликати реакцію відторгнення. Я дуже вдячна людям Польщі, Німеччини – за підтримку у нашій боротьбі. Однак я бачу багато тих, хто починає «закриватися» від війни. Тому я вибрала такий «тендітний» інструмент – фіксацію реальності, коли люди спокійно розмовляють про міни, блекаути та відсутність води – і це, на мій погляд, може більше вплинути на глядачів.

– Коли можна буде побачити ваш фільм в Україні?

– Ми надіслали заявки на Київський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів (KISFF), на фестиваль «Молодість». Якщо пройдемо відбір, то глядачі в Україні його побачать. Зараз у нас є активною фестивальна історія, тому у вільному доступі стрічки нема.

– Коли ви вперше зустрілися зі своєю професією і як розвивався ваш особистий «сюжет»?

– «Мені тринадцятий минало», коли я потрапила на знімальний майданчик. Мій батько – режисер-документаліст, працював на студії «Укркінохроніка» та на телебаченні. А бабуся обожає театр, і атмосфера театрального закулісся мені знайома з дитинства. У мене була камера – я багато фотографувала і знімала, потім закінчила університет і працювала в Україні. «Як це було» – мій другий фільм. Перший (до речі, з тією ж акторкою Валерією Березовською) – так і залишився на студентській «поліції». В Канн я приїхала не тільки з фільмом, а й з ідеєю повного метра (вже є сінOPSIS), і спілкувалася з продюсерами. Деякі зацікавилися, тому працюватиму далі.

– Яке кіно «ваше» – стилістично, тематично?

– Мені подобається кіно режисерів іранської « нової хвилі » – Аббаса Кіаростамі, Джафара Панахі, наприклад, подобається кіно Міхаеля Ханеке. Воно, як кажуть, «тихе». Це глибокі історії із дослідженням людської психології, де «трансляція» переживань людини іде зовні «тихим струмком» – без великої експресії, але в ньому постійно відчувається внутрішня напруга.

– Якщо журі відзначить ваш фільм, що скажете зі сцени?

– Я приготувала промову. Вона – про мою країну й нашу стрічку в контексті війни. А якщо ні, то можливість показати свій фільм фахівцям, пресі з усього світу, великому колу глядачів для мене – це вже перемога.

27 травня, Канн.

Перше, з чим асоціюється казка в українській анімації, – екранізації багатого національного фольклору. Але ж «казка» – це щось набагато ширше! Й українські письменники і письменниці різних часів творять чимало вартого перенесення на екран, зокрема анімаційний. А говорячи про вдалі приклади таких перенесень – не можна не згадати Людмилу Ткачикову.

Киянка Людмила Ткачикова (нар. 3.09.1959) є випускницею того самого Київського інженерно-будівельного інституту, з якого вийшла у світ ціла плеяда майстрів української анімації, починаючи від Володимира Дахна, Давида Черкаського, Алли Грачової... Закінчивши архітектурний факультет інституту (1977), у 1983 Ткачикова прийшла на курси художників-аніматорів на кіностудії «Київнаукфільм». Як аніматорка безпосередньо «оживляла» намальованих персонажів із серії Володимира Дахна («Як козаки на весіллі гуляли», 1984, «Як козаки інопланетян зустрічали», 1987), стрічок «Твій люблячий друг» Олени Барінової за листами Льюїса Керролла (1984), «Ненаписаний лист» Євгена Сивоконя (1985), «Гаврош» Ірини Гурвич за епізодом зі «Знедолених» Віктора Гюго, «Історія про дівчинку, яка наступила на хліб» Алли Грачової за казкою Ганса Крістіана Андерсена (1986) тощо.

А за п'ять років з'явилася перша режисерська робота, яка засвідчила появу в київському анімаційному колі нової яскравої авторки...

Кадр з фільму «Солодке життя» (з анімаційного альманаху «Ми – жінки»). Режисерка Людмила Ткачикова. «Київнаукфільм», 1988.

Фантазія vs дійсність

Анімаційний альманах «Ми – жінки» Олени Касавіної, Людмили Ткачкової й Сергія Кушнерова (1988) цілком «перебудований», передусім за настроєм: його пронизує відчуття «застояного» суспільства, внутрішній протест проти нього. Тільки «застій» цей показаний не в суспільно-політичній сфері, а в... побутовій. Як живе радянська жінка у 1988 році? Що вона відчуває, про що мріє, як виглядає? Кожна з робіт пропонує свій ракурс, свій погляд – і «Солодке життя» Ткачкової найбільш пронизливе, зняте не з публіцистичним закликком чи фейлетонною саркастичною посмішкою, а з м'якою іронією і водночас співчуттям та розумінням персонажів. Жінка уявляє себе в романтичній минулій епосі, у романтичних же ситуаціях: на балу, на прогулянці верхи... але її фантазії перериває підкреслено прозаїчна буденність. Наприкінці важкого дня вона засинає – а її чоловік бере книжку, з якої дружина черпала свої мрії, і сам щасливо поринає туди... Так, не такі вже вони різні, жінки й чоловіки! Фантазія і реальність подані в одному зображальному плані, і саме перша відкриває й закриває історію, ніби натякаючи глядачеві: ось воно, справжнє життя для героїв, що нидіють у некомфортному світі «розвиненого соціалізму». Інші ключові ролі в знімальній групі також посіли жінки: художницею-постановницею стала Наталя Чернишева, а сценарій написала дитяча письменниця і сценаристка Наталя Гузєєва, авторка знаменитих «Капітошки» і «Як Петрик П'ятчкін слоників рахував»; «Солодке життя» стане лише початком співпраці Людмили Ткачкової з нею. Антологію прийняли тепло: вона побувала в югославському Загребі, одному з центрів світової анімаційної культури (1990), здобула дипломи МКФ «Молодість-89» («За лаконізм і виразність кіномови») та Всесоюзного кінофестивалю «Дебют-90» у Москві. Цікава вона і сьогодні, й далеко не лише як свідчення доби: показані в ній проблеми лишаються актуальними, хоч і в іншому антуражі.

За три роки виходить «Було скучно...», де режисерка знову досліджує втечу від сірої реальності в барвистий світ фантазії. Але цього разу йдеться про фантазію дитячу: маленький герой разом зі своїм вірним другом-котиком сидять удома (хлопчик хворіє)... а заодно здійснюють мандрівку – адже «дорослий» світ, підсвічений дитячою уявою, виявляється таким інтригуючим і загадковим. Анімація, стилізуючись під подекуди такий химерний хід думки маленького героя, послуговується прийомами абсурдизму й сюрреалізму, виплітаючи сновидні образи із реалій раннях 90-х. Важливий тут текст (сценарій знову написала Наталя Гузєєва), в дусі дитячих віршиків, що «наївно» бавиться зі словами, вивертаючи їх на всі боки й жонглюючи їхніми значеннями: слово «Гастроном», що над його значенням ламало собі голову не одне покоління радянських і пострадянських малюків, розпадається на слова-цеглинки – «маг», «гном», «гром» – з яких складається для героїв окрема мініісторія, «Речі на прокат» трансформуються в карусель з різноманітних речей, а назва перукарні «Чарівниця», звісно, сигналізує, що там має місце справжня магія. Все це – лише частина строкатих пригод героїв нібито такої невеликої 8-хвилинної анімації. Зображення тут (також художниці Ірини Сергєєвої) нагадує «Солодке життя»: так само простий рисунок, стримані кольори, які передають настрій непростого часу, вільний перехід з реальності у фантазію і назад.

Останньою з умовної ранньої трилогії Людмили Ткачкової стала анімація «Сім мам Семена Синєбородька» (1992), за однойменним оповіданням Григорія Остера із циклу «Легенди й міфи Лаврового провулку» 1990 року; він же і написав сценарій до екранізації (художницею стала Валентина Серцова). Тут по суті поєднано попередні теми Ткачкової – дитинства і складного жіночого повсякдення – але подано під іншим кутом. Це вже побутова сатира, яка висміює наївний егоїзм і споживацьке ставлення чоловіків до жінок у родині. Герой – хлопчик Семен – відправляє свого тата на пошуки нової мами (рідна від них втекла): треба ж комусь прибирати і готувати котлетки! І мами приходять одна за одною, але надовго не затримуються: прізвище Синєбородько, звісно, не випадкове, цілком характеризуючи ставлення батька й сина до жіноцтва. «Мама» в їхніх очах має бути виключно домогосподаркою, поєднанням прибиральниці й куховарки. На екрані почергово з'являються різні типи жінок, але всіх поєднує одне: небажання бути домашньою служницею у невдячних домохазяїнів. У цьому плані помітний певний прогрес у статусі жінок порівняно зі згаданою вище антологією «Ми – жінки»; особливо цікавим могло би бути зіставлення з історією «Колода» Сергія Кушнерова. Анімація знята у тому ж дещо похмурому стилі пізніх 1980-х – раннях 1990-х; тим яскравішим став контраст із наступними роботами майстрині.

Львівська трилогія

У 1994 році виходить, мабуть, найвідоміша стрічка Людмили Ткачкової – «Історія одного Поросятка» за однойменним дитячим оповіданням Юрія Винничука. Прочитана в журналі для дітей історія захопила її блискучими репліка-

ми. Режисерка сама написала сценарій, а в створенні візуального ряду продовжила співпрацю з художницею Валентиною Серцевою. За сюжетом, одне поросятко з Коломиї вирушає в мандри. Дорогою призводить до руйнування цілого королівства, «кладе трупом дванадцять лютих розбійників», стає отаманом піратського корабля, а згодом і флотилії, а в підсумку – адміралом і зятем французького короля... щоправда, у фіналі все виявляється сном. Проте пригоди відважного поросятка подані настільки переконливо, що в них легко повірити. Історія розказана з гумором і доброю іронією; для його теплих інтонацій і ненав'язливого західноукраїнського колориту важливий голос оповідача. Ним став Богдан Бенюк, починаючи від цієї анімації – постійний актор озвучення у стрічках Ткачикової. Оскільки головний герой родом з Гуцульщини, візуальний ряд надирається знаменитою косівською керамікою: барви тут світлі, «веселі», з переважанням зеленого й жовтого. Динамічна, пригодницька й водночас іронічна стрічка з національним колоритом і тією кількістю підтекстів, яку захоче побачити в ній глядач, була відзначена не на одному фестивалі: головний приз «Анімаційне кіно» на III МКФ жіночого кіно у Мінську, спеціальний приз і диплом журі IV МКФ «Золотий Витязь» у Москві, Гран прі «За найкращий дитячий фільм» III МКФ анімаційних фільмів «Крок» у Києві – але, головне, не втрачає глядацької уваги. Цікаво, що в деяких відгуках на стрічку її трактують як типове відображення національного характеру; говориться це не завжди доброзичливо, мовляв, поросся воно і є поросся... а втім, практичний і зарозом дещо авантюрний хлібороб, котрий за потреби може стати і воїном, і стратегом, викликаючи подив і захоплення всього світу і лишаючись «свинією» в очах співвітчизників – чим, дійсно, не національний архетип?

За три роки після успішного «Поросятка» режисерка екранізує іншу казку Винничука, геть іншого плану. «Як метелик вивчав життя» (за оповіданням «Метелик вивчає життя» зі збірки «Чеберайчики») має філософський характер: казкові чоловічки-чеберайчики Гопля і Піпля зустрічають метелика-одноденку, котрий мріє пізнати світ перед близькою смертю. На його прохання організують йому гідний похорон – аж тут із подарованої Равликом на день народження енциклопедії метелик дізнається, що належить до виду «адмірал» (цікавий перегук із Поросятком, що також став адміралом!) і має значно довший життєвий цикл. Дещо готичний настрій (життя в очікуванні смерті, наскрізний мотив похорону) тут поєднується з життєствердними інтонаціями та такою звичною для творчої манери Ткачикової доброю іронією. Насичені яскраві кольори (художник Генріх Уманський) підкреслюють атмосферу «свята життя», що таке плінне і з яким так важко розставатися. Загалом, анімація услід за казкою лишається зразком того, як легко і з гумором подати складні питання життя, смерті й пізнання.

Остання на сьогодні екранна інтерпретація Юрія Винничука Людмилою Ткачиковою вийшла аж у передвоєнному 2013 році. «Лежень» за мотивами однойменного оповідання зі збірки «Львівські казки» перегукується з

Кадр з фільму «Маленький великий пес». Режисерка Людмила Ткачикова. «Українафільм», 2008.

«Поросятком»: і яскравим регіональним колоритом, і нестандартним героєм. Цього разу це парубок, онук економа одного замку під Львовом; він воліє цілими днями читати книжки під стінами замку («лінивий, як старий пес», за виразом діда), – але, коли приходить потреба, проявляє чудеса міцці, відваги й винахідливості. Головне в творі навіть не сюжет – порятунок князівського замку від Страхів, що намагаються вижити звідти людей, – а атмосфера: небагатьма виразними деталями відтворений світ західноукраїнської аристократії давніх часів (звісно, у всій самій жартівливо-іронічній манері Ткачикової), жива й соковита мова, музика (композитор Леонід Белей), нарешті, пісні, і передусім «Квітка ружова між тернівками», «подарована» і проспівана Наталею Сумською¹. Виразними є персонажі, яким вдається захопити увагу глядача: сам Лежень, його дід, князівна, котра майстерно готує вареники, здоровані-страховиська Барило й Морило, нарешті самі головні страхи, всі – в озвученні Богдана Бенюка й Наталі Сумської. Художницею-постановницею стрічки знову стала Валентина Серцова. Створювалася 11-хвилинна анімація порівняно швидко, близько 8 місяців², і вже 10 років як входить у перелік найбільш неординарних анімацій доби Незалежності. «Лежень» став останньою роботою Ткачикової на «Українафільмі». Після нього планувалася робота над ще однією казкою Винничука. «Казка про Дракона» мала стати масштабною анімацією, проте через виробничі труднощі цей проєкт не вдалося втілити. «Львівська трилогія» на сьогодні лишається головним творчим здобутком Людмили Ткачикової. Ці історії сюжетно захоплюючі і нестандартні, зображально яскраві, а головне – багаті на той регіональний західноукраїнський колорит, що, на жаль, мало представлений в українській анімації³. Також авторка змогла показати, що регіональну культуру можна передати не лише за допомогою фолькло-

¹ Люся Ткачикова - український художник-мультиплікатор. КІІВ24 | Телеканал Київ. 15.10.2020. https://www.youtube.com/watch?v=1hPytb_QoB8

² Люся Ткачикова – український художник-мультиплікатор.

³ Звісно, якщо не рахувати багатосерійного проєкту «Моя країна – Україна», метою якого і є показати мовою анімації регіональне багатство України.

ру, але й сучасною авторською казкою. А ще – анімація ця не лише легка за формою, а й досить глибока за змістом, щоб бути цікавою глядачеві будь-якого віку й змусити його пошукати в ній додаткові підтексти.

Про дітей і для дітей

Як розповідає Людмила Ткачикова, вона завжди любила дитячу літературу і з задоволенням творить для маленької аудиторії⁴. Склалося так, що власне дитячу анімацію вона стала знімати вже на порівняно пізньому творчому етапі. «Маленький великий пес» (2008), улюблена робота режисерки, розповідає історію стару, як світ: хлопчик мріє про собаку, але батьки не дозволяють, бо він «ще малий». В цій анімаційній інтерпретації мотиви дорослішання і шляху до мрії доповнилися ще одним: мотивом долі, призначення. Сюжет розгортається навколо того, як «призначені» одне для одного хлопчик і песик ідуть своїми життєвими стежками. І як стежки ці нарешті переплітаються, щоб злитися в одну. Чотирилапий герой фільму переходить від одного господаря до іншого, весь час тікаючи від «не того/тієї»: то його годують цукерками, то тягають на полювання – а зовсім поруч хлопчик вчиться закидати м'яча в баскетбольний кошик, щоб довести батькові: він досить великий, щоб мати собаку. І це маленьке випробування для нього – перший серйозний життєвий іспит, що має випробувати його силу, витривалість, бажання досягнути мети. І, витримавши його, дитина одержує нагороду: найвірнішого друга-песика. Сценарій до анімації написала Світлана Рузінська, художницями стали Н. Чернишева, О. Кармазіна і С. Захарова.

«Маленький великий пес» був гарно прийнятий глядачем та відзначений Державною премією ім. Лесі Українки в номінації «Кінотвори для дітей і юнацтва», але наймасштабнішим проектом останніх років для Людмили Ткачикової став «Мишко та Місячна Дзвінка» за мотивами казки Наталії Гузеєвої «Мишко та Місячна фея» (2016–2018); письменниця ж виступила і сценаристкою, а художницею-постановницею знову стала Валентина Серцова. Знімався проект на студії «Борисфен-Лютес», куди Ткачикова прийшла на запрошення Володимира Гончарова і де вісім років пропрацювала супервайзеркою, взявши участь у створенні низки анімаційних серіалів, зокрема, «Коали на ім'я Арчибальд» (1998), «Зоологічної вулиці, 64» (1999) та ін. Цикл із чотирьох серій – «Винтик для Дідуся», «Обід на Місяці», «Знаменитий Мишко», «Дзвінка читає Мишка» – розповідає про дружбу звичайного хлопчика Мишка та Дзвінки, дівчинки з Місяця. Це анімація, розрахована на дітей, причому маленького віку; вона відверто виховна, особливо на початку: вчить, що битися погано, показує, як поводитися за столом, як дбати про близьких, зрештою, як дружити... Серіал створено засобами комп'ютерної анімації, що імітує техніку перекладки – за словами режисер-

Кадр з фільму «Мишко та Місячна Дзвінка». Режисерка Людмила Ткачикова. «Борисфен-С», Studio KAPI, 2016–2018.

ки, така техніка у поєднанні з яскравим колоритом, що нагадує оживлі малюнки, найближча її маленькій аудиторії⁵. І дійсно: за стилем цей візуальний ряд нагадує сучасну українську книжкову ілюстрацію.

Згодом виробники (Studio KAPI у співробітництві зі студією «Борисфен») розпочали роботу над другим, 12-серійним сезоном «Мишка та Місячної феї»; в процесі роботи змінилась і творча група: сценарист Антон Базелінський, режисерка Ксенія Березовська, художниця Анастасія Темборська; озвучувати мав так само Богдан Бенюк, а також Наталя Сумська, Кіра Іванюк, Аліса Студінська, Єгор Скороходько. Досить сильно повинен був змінитися і зображальний ряд. Серіал побував на низці міжнародних анімаційних майданчиків, що засвідчило амбіцію його творців перейти міжнародний досвід і виходити на світовий анімаційний ринок: на Cartoon Forum 2020 у Тулузі (Франція) і форумі Kids Kino Industry 2020 у Варшаві⁶, спеціалізованому форумі M:brane Forum в Мальме, Швеція (2021)⁷. Наразі виробництво його зупинилося, зате перший сезон став гарним зразком української анімаційної продукції для дитячої аудиторії, лишаючись бажаним гостем на різноманітних культурних майданчиках; відзначила його й Українська Кіноакадемія, у 2016 році номінувавши на свою премію в категорії «анімаційний фільм року».

В умовах війни виробництво анімації стає особливо складною справою, проте в нарисі про Людмилу Ткачикову слід поставити не крапку, а три крапки. Це діюча майстриня української анімації, яка ще, сподіваємося, подарує кіноглядачу не одну яскраву роботу.

⁵ Режисерка Людмила Ткачикова про те, як створюється анімаційний серіал «Мишко і Дзвінка». Kyiv LIVE. <https://fb.watch/l-oQ6Jwtr9/>

⁶ Український анімаційний серіал «Мишко та Місячна Дзвінка» бере участь в одному з найбільших ринків дитячого кіно у Європі. 29.09.2020. <https://usfa.gov.ua/press-center/ukrainskyu-animacynnyu-serial-myshko-i-misyachna-dzvinka-bere-uchast-v-odnomu-z-naybilshykh-rynkiv-i565>

⁷ Мультсеріал «Мишко та Місячна Дзвінка» представлять на M:brane Forum 2021 у Швеції. 15.03.2021. <https://www.cinema.in.ua/myshko-ta-misiachna-dzvinka-2/>

⁴ Режисерка Людмила Ткачикова про те, як створюється анімаційний серіал «Мишко і Дзвінка». Kyiv LIVE. <https://fb.watch/l-oQ6Jwtr9/>